

Borbás
Gabriella
Dóra

Hit általi megértés

A jézusi példázatok értelmezésének nyelvi és lelki háttere

Hermeneutikai kérdések

„Ma már tudjuk, hogy *semmilyen magyarázat nem lehet neutrális*, mert az olvasó döntéseinek előfeltételeiből (például intellektuális vagy vallási jellegűekből) indul ki. Az objektivitás álma szertefoszlott.” (MARGUERAT 1996, 18. o.) „Ma már óvatosabb a kritika, mert tudja, hogy egy esemény minden továbbadása egyben értelmezés is. *A pusztán tény számunkra nem érhető el.*” (Uo. 24. o.) Ha valaki objektív, egyetlen igaz jelentésről beszél, nem veszi figyelembe a saját és a nyelv(e) korlátait. „A bibliai nyelvvel azonban nagyobb problémák vannak. Isten nem a saját nyelvét vagy az »angyalok nyelvét« (1Kor 13,1) használta, hanem térben és időben korlátozott emberi nyelveket választott ki a bibliai kijelentés közvetítésére. [...] Az emberi nyelv esetleges, nyitott, kétértelmű, és éppen ezért interpretációra szorul. És egy ilyen interpretációban számos összetevőt kell figyelembe venni.” (FROELICH 1994, 23. o.)

„A Bibliában az Isten munkájáról és Isten szaváról szóló emberi bizonyágtételt látom. Az én feladatom, hogy erre az emberi bizonyágtételre hallgassak. Ebben az emberi bizonyágtételben azonban megtapasztalom, hogy Isten egyedülálló módon adja magát ehhez az emberi szóhoz, és engedi, hogy az Ő szava legyen.” (BITTNER 1996, 46. o.) A fentebbi észrevételekkel és Bittner megfogalmazásával egyetértve: a Biblia értelmezése néhány ponton eltér egyéb művek értelmezésétől.

A bibliai példázatok értelmezése azon múlik, mi az olvasó hite. Ezen nem csak azt értem, hogy abban hisz-e, hogy létezik Isten, vagy abban hisz, hogy nem. A magukat hívőknek és/vagy vallásosnak tartók hite is jelentősen eltér (a kereszténységen belül is), ami eldönti a példázatok értelmezését.

A hívők és a nem hívők között gyakoriak a meddő viták. Ennek az az oka, hogy mindkét fél ragaszkodik ahhoz, hogy a saját hite alátámasztható bizonyítékokkal. Ez azonban nem igaz. A bizonyítékok csak az azonos gondolkodási rendszerben hívők számára bizonyítékok. Más rendszerben, modellben gondolkodók számára nem bizonyítékok. Én senkinek nem tudom bebizonyítani, hogy Isten létezik, ahogyan azt sem, hogy mennyi mindentől meggyógyított. De mindezeket senki nem is tudja cáfolni. El kell tehát engednünk azt az illúziót, hogy van objektív adat, objektív érvelés.

Nagyon sokféle érv relatív. Ezek érvényessége azon múlik, mely gondolkodási rendszerben használjuk őket. Ilyenek lehetnek például a definícióból levezetett érvek, a valószínűségeken alapuló érvek, a bizonyítékokból származtatott érvek, az ok-okozati összefüggéseken alapuló érvek, a tekintélyre vonatkozó érvek stb. Például: ha valaki azt mondja, hogy azért nem megy el valahova, mert nincs rá készítése (Istentől), az számomra valós érv. Aki azonban más rendszerben gondolkodik, annak számára ez nem lesz valós érv. Kölcsönösen elfogadható érveket találni egy ilyen vita során lehetetlen, hiszen éppen ilyen érveket nem lehetséges találni, mert két gondolkodási rendszer éppen attól különböző rendszer, hogy mások az axiómái, és így mások az érvei is.

Meddő viták az úgynevezett hívők között is gyakoriak, hiszen nem egyféle hit van. Az is egy hit, hogy mindent Isten irányít itt a földön, és az is egy hit, hogy csak bizonyos folyamatokat igazgat. Van, aki abban hisz, hogy Istentől félni kell, mert megbüntet. Van, aki abban hisz, hogy Isten nem büntet és nem haragszik. Aki az előzőben hisz, ugyanúgy nem fogja megérteni azt, aki az utóbbiban hisz, mint ahogy egy ateista nem ért egy hívőt (BORBÁS 2014).

A Bibliával minden elmélet alátámasztható és mindennek az ellenkezője is: az is, hogy mindenki elnyeri az örök életet (üdvözül), és az is, hogy a döntő többségre büntetés vár az utolsó ítéletkor (halál/pokol). Ez azért van, mert a Biblia mondatait mindenki aszerint értelmezi, hogy melyik gondolkodási rendszerben hisz (uo.).

A bibliai jézusi példázatokot kutatva arra jutottam, jelentősen befolyásolja a példázat értelmezését, hogy az értelmező azt gondolja-e, hogy *a példázat az emberekről szól, vagy azt, hogy Istenről/Jézusról*. Hogy ebben a tekintetben mit gondol a befogadó, az pedig azon múlik, hogy mi a hite Istenről, milyennek képzei Istent. Mutatok két hitpéldát.

A hit: Aki rosszat tesz, az előbb-utóbb megbűnhődik, Isten megbünteti. Istennek elvárásai vannak, mit tegyünk és mit ne. Ha ezeket betartjuk, jutalomban fogunk részesülni. Isten azokat kedveli, akik követik a parancsait.

B hit: Minden ember beteg, sérült, senki sem tökéletes. Isten célja, hogy mindnyájunkat meggyógyítson, és mindnyájunkkal együtt éljen az új földön. Ezt a célját – mivel mindenható – véghez is viszi. Isten mindig szeret mindenkit, soha nem haragszik, soha nem büntet. Tisztában van azzal, hogy nem tudunk tökéletesek lenni, és ezt éppen ezért nem is várja el. Nem a cselekedeteink alapján bánik velünk, hanem mindnyájunkat szeret, mert mindnyájan a teremtményei vagyunk, mindnyájunk életét (és gyógyulását) vezeti. Isten szándéka az, hogy lássuk be, senki sem tökéletes, mi sem vagyunk azok – vagyis az alázatra juttatás.

Mi a lényegi különbség a két hit között?

A hit: A földi történelem végén egyeseket büntetés (halál/pokol), másokat jutalom ér (örök élet).

B hit: A földi történelem végén mindenki jutalmat, pontosabban ajándékot kap (örök élet).

Másképp megfogalmazva:

A hit: Isten feltételekhez, elvárásokhoz köti a szeretetét, azt, hogy elfogadjon bennünket: a megtéréshez, jócselekedetekhez, az Isten mellett való döntéshez, bűnbánathoz stb.

B hit: Isten feltételek, elvárások nélkül szeret, elfogad bennünket.

Fontos megjegyezni, senkinek sem statikus a hite, az folyamatosan változik az évek során, sőt akár egy napon belül is és témától függően is. Például van, aki úgy gondolja, Isten sosem haragszik, ugyanakkor néhány saját cselekedetével kapcsolatban mégis azt éli meg, hogy azok miatt Isten haragszik rá. Tehát a két fentebb vázolt hit szükségszerűen kimerevített modell. A valóságban elmondható: annyiféle hit van, ahány ember, és mindenki hite rendkívül összetett.

Végeztem egy nyitott kérdésekből álló kérdőíves felmérést hólabda módszerrel, melyet 21 fő töltött ki. A kérdőív az alább tárgyalt példázatokra kérdez rá: mi az értelme a kitöltő számára, és mi a gyakorlati üzenete? A válaszadók a példázatok részletes értelmezését írták le, így a vártnál nagyobb anyag gyűlt össze. A felmérés előkérdőívként szolgál egy nagyobb kutatás előkészítéséhez, a szándék ezúttal az volt, hogy megtudjam, az alábbi példázatokról hányféle értelmezést lehet találni. A tervezett kutatás számára ez az összegyűlt anyag abban is segít, hogy zárt kérdéseket lehessen megfogalmazni. A terjedelmi korlátok miatt most nem lehet célom a kérdőívek részletes ismertetése, sem magának a módszernek a minden szempontú bemutatása, kifejtése. Célkitűzésem jelenleg mindössze annyi, hogy felvillantsam, milyen nagy különbségek lehetnek egy példázat értelmezésében. Nézzünk meg néhány Jézus által mondott példázatot, hogyan értelmezi, akinek A hite van, és hogyan, akinek B!

A magvetőről való példázat

„Azon a napon kiment Jézus a házból, és leült a tenger partján. Olyan nagy sokaság gyűlt össze körülötte, hogy be kellett ülnie egy hajóba; az egész sokaság pedig a parton állt. Sok mindent mondott nekik példázatokban: Íme, a magvető kiment vetni. Amikor vetett, némelyik mag az útfélre esett, és jöttek a madarak, és felkapdosták. Némelyik mag köves helyre esett, ahol nem volt sok föld, és hamar kihajtott, mert nem volt mélyen a földben. De amikor a

nap fölkelt, kiégett, mivel nem eresztett gyökeret. Némelyik pedig a tövisek közé esett, és a tövisek felnövekedtek, és megfojtották. Némely mag pedig a jó földbe esett, és termést hozott. Az egyik százannyt, a másik hatvanannyt, ismét másik harmincannyt. Akinak van füle a hallásra, hallja meg!” (Mt 13,1–9; lásd még: Mt 13,10–23)

„Ezt is mondta: Úgy van az Isten országa, mint amikor az ember elveti a magot a földbe, és közben éjjel és nappal, amíg ő alszik, majd fölkel, a mag kihajt és felnő, maga sem tudja, hogyan.” (Mk 4,26–27; lásd még: Mk 4,11–29, Lk 8,11–15)

A kérdőívekre válaszolók egyetértettek abban, hogy az eltérő talajtípusok az embereket ábrázolják, a gazda Isten/Jézus; és a földek különbözősége azt illusztrálja, hogy az egyes emberek eltérően reagálnak a „gazdára”. Azonban annak bemutatása, hogy az emberek nem egyformán viszonyulnak a „gazdához”, a hithez, már eltérő: ez lehet semleges ténymegállapítás és lehet feddő/megítélő. Az A hitű embert ez a példázat megerősíti abban, hogy igyekeznie kell, hogy jó földdé váljon (azaz jó befogadóvá). Valamint abban, hogy a rossz „földek” elítélhetők. „Aki helyesen él és a jó tanítást követi, az maga és a világ számára is jót cselekszik, és jutalmat nyer.” (7. sz. kérdőív) „Igaz, hogy a hit kegyelmi ajándék, de ha mi nem dolgozunk azon, hogy jó talajjá váljunk, akkor nem fogan meg a mag.” (17. sz. kérdőív)

A B hittel rendelkezők úgy gondolják, a különböző talajok elének tárása semleges ténymegállapítás, bemutatandó, hogy az emberek különféleképpen viszonyulnak a hithez. Tehát nem gondolják, hogy probléma lenne, ha valaki nem befogadó vagy csak kevésbé befogadó, és nem gondolják, hogy érdem, ha valaki befogadó. „Isten mindenkivel mást művel.” (15. sz. kérdőív)

Mi okozza a különbséget? Ki az aktív cselekvő? A földek vagy a magvető? A föld passzív – nem is tud másmilyen lenni. Nem a földön múlik, milyen föld, és hogyan terem, hanem a gazdán, azon, hogyan műveli, hogyan gazdagítja a földet, mikor és mivel veti be. Hogyan teszi befogadóvá, jól termővé. Egy B hitű szerint ez tökéletes metaforája annak, ahogy Isten az emberiséget gondozza, műveli, ápolja. Rajta múlik, éppen milyen földek vagyunk, és milyen hiteket vet belénk. Az A értelmezésben az embernek törekednie kell jó földdé válni – annak ellenére ez az értelmezés, hogy a föld passzív szereplő a képben. „Érdekes a felelősség kérdése, hiszen a föld nem magát készíti elő a befogadásra. (...) Egyfelől kicsit végzettszerű, mert a föld tehetetlen, a mag is. (...) Minél többet gondolkodom rajta, annál inkább misztériumnak tűnik ez az egymásrautaltság és együttműködés. Önátadás, befogadás, csendben, szinte öntudatlanul tevékenykedés, szemlélődés. Kár, hogy állandóan erkölcsi tanmesét csinálnak belőle.” (8. sz. kérdőív)

A szőlőmunkásokról szóló példázat

„Mert hasonló a mennyek országa egy olyan gazdához, aki jókor reggel kiment, hogy munkásokat fogadjon az ő szőlőjébe. Megegyezett a munkásokkal napi egy dénárban, és elküldte őket a szőlőjébe. Amikor három óra tájban megint kiment [reggeltől számolták az órákat], látott másokat is tetlenül állodogálni a piacon. És azt mondta nekik: Menjete ki ti is a szőlőbe, és ami igazságos, megadom nektek. Azok ki is mentek. Hat és kilenc óra tájban ismét kiment, és ugyanúgy cselekedett. Tizenegy óra körül is kiment, és talált némelyeket, akik ott ácsorogtak, és azt mondta nekik: Miért álltok itt egész nap tétlenül? Azt válaszolták: Mert senki sem fogadott fel minket. Akkor menjete el ti is a szőlőbe – mondta nekik. Amikor pedig beesteledett, így szólt a szőlő ura a vincellérjének: Hívd elő a munkásokat, és fizess ki bérüket, az utolsók kezdve mind az elsőig. Akkor előjöttek a délután öt óraiak, és fejenként egy-egy dénárt kaptak. Amikor aztán az első jöttek, azt gondolták, hogy ők többet kapnak, de ők is fejenként egy-egy dénárt kaptak. Ahogy megkapták, zúgolódnak kezdtek a gazda ellen. Azt mondták: Ezek az utolsók csak egy órát dolgoztak,

és egyenlőkké tetted őket velünk, akik a nap terhét hordoztuk és hőségét szenvedtük. Ő pedig egyiküknek így felelt: Barátom, nem bánok igazságtalanul veled. Hát nem egy dénárban egyeztél meg velem? Vedd, ami a tiéd, és menj el. Én pedig ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked. Hát nem szabad-e nekem a magaméval azt tennem, amit akarok? Vagy a te szemed azért gonosz [önző], mert én jó vagyok?” (Mt 20,1–15)

A válaszadók egyetértettek abban, hogy az ígért ajándék az örök élet, mely e példázatban pénzként jelenik meg. A B hit szerint a példázat azt mutatja be, hogy az emberek nem képesek elfogadni, hogy Isten mindenkinek ugyanazt az ajándékot szánja, és nem a munkálkodástól teszi függővé az ígért ajándékát. Vagyis az ígért – ajándék, és sem nem jutalom, sem nem bér. Az A hitűek ezt az ellentmondást úgy próbálják feloldani, hogy elismerik, miszerint nem a cselekedeteinktől függ Isten ajándéka/kegyelme, hanem a döntésünkön múlik. (Dönteni Isten mellett, a kereszténység mellett; itt: kimenni a szőlőbe.) Ez azonban értékelhető hibás érvelésként, hiszen a döntés is egy cselekvés. Az A hitű ebből a példázatból is azt érti: igyekeznie kell az embernek, hogy Isten szeresse, hogy elnyerje a jutalmat (lásd STEINMETZ fejtegetését az eredeti egyetlen jelentésről, 1994, 6–7. o.).

A B hit szerint mindnyájan önzők (bűnösök) vagyunk. Nincs többféle önzés. Különbség csak az önzés és a szeretet között van, vagyis az egoizmus és az egómentesség között. A kis önzés is önzés és a nagy önzés is önzés, azaz egoizmus. Jézus a Hegyi beszédben éppen ezért mondja, hogy aki haragszik, éppannyira bűnös, mint aki öl – mert mindkettő mögött ugyanaz a romlott szív áll mint felbujtó (Mt 5,21–22). Az emberi kultúrákban azonban ez a szemlélet nagyon idegen, hiszen mindig különbséget teszünk kisebb és nagyobb bűnök között (lásd RICOEUR állítását a különöc gazdáról, 1995, 120. o.). Nem bírjuk magasabbról szemlélni: attól, hogy kisebb bűnnek tűnik egy tett, még ugyanolyan bűn (önzés, egoizmus). Ha nincs két csoport (igazak és bűnösök), akkor a *bűnös* nem értékelhető elítélő jelzőként, csak egy mindenkire igaz tulajdonságként.

A példázatban a korai munkások (korai hívők) mindenképpen nagyobb érdemeket tulajdonítanak önmaguknak, és ezért nagyobb bért tartanak jogosnak. Ritkán dekódolt mozzanata a példázatnak, hogy a munkába maga a gazda (Jézus) hív, tehát hogy kikből lesznek korai és kikből kései munkások, az nem a munkásokon múlik. A B hitű így érti a példázatot: nem az emberen múlik, ki mikor csatlakozik, vagyis mikor válik hívővé. Az örök élet ajándék, mely mindenkinek jár. A példázat vége erőteljes megfogalmazás, a képmutatás leleplezését szolgálja:

„Barátom, nem bánok igazságtalanul veled. Hát nem egy dénárban egyeztél meg velem? Vedd, ami a tiéd, és menj el. Én pedig ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked. Hát nem szabad-e nekem a magaméval azt tennem, amit akarok? Vagy a te szemed azért gonosz [önző], mert én jó vagyok?” (Mt 20,13–15)

A B hit szerint Istent nem érdekli, kinek mennyi jócselekedete van, mert nem ennek alapján jutalmaz, illetve büntet – mert nem is jutalmaz és nem is büntet. Miért nem? Ha minden érdemünk óáltala van, akkor rajta múlik, mennyi érdemünk van. A B hitű szerint ezt mutatja be a szőlőmunkások példázata. A kérdőívek válaszai között ezt olvassuk: „Az örök élet végtelen, nem lehet darabolni, nem lehet a 11 órai munkásoknak 1/12-ed örök életet adni. (...) Amikor a magunk eszközéből Isten helyett színre lép az igazi, az az embereknek általában nem tetszik, mert ahogyan ő cselekszik, az sosem támasztja alá a bevett szenteskedő emberi praktikákat. Ha nem veszi észre valaki Istent, utasíthat másokat a nevében. Ha észrevette, az Isten nevében való utasítás lehetetlenné válik. Szokni kell Istent, és ez feszültséggel jár.” (15. sz. kérdőív) „Az embert irritálja Isten jósága.” (9. sz. kérdőív) „Mindenki örök életet kap. Mindegy, ki mikor tér meg, a megtérés mindenkinél elkerülhetetlenül végbemegy. Azt persze, aki izomból akar üdvözülni, ez zavarja, mert ez a tanulás aláássa a törvényeskedő gyakorlatot, a kereszténységbiznisszt.” (15. sz. kérdőív)

Az A hit viszont feltételekhez köti a jutalom elnyerését: „Amint megtérek, bármikor is történik ez meg – akár a halálos ágyon –, éppen ugyanannyit érek Isten számára, mint az, aki egész életében Isten szava szerint él.” (18. sz. kérdőív) „Lehet, a legjobb barátunk fog elveszni, mert nem mondtuk el neki, hogy van másik út.” (10. sz. kérdőív) „Szükség van a szőlőmunkások munkájára, de nem ez az értékelésük alapja, hanem az elhatározás: kimentek a szőlőbe.” (8. sz. kérdőív) „Nem tartom szerencsésnek a példázatot, mert hosszabb munka, hosszabb jót cselekvés több jutalmat érdemel.” (7. sz. kérdőív)

A tékozló fiú példázata

„Egy embernek volt két fia, és az ifjabbik azt mondta az apjának: Apám, add ki a vagyomból a rám eső részt! Ő pedig megosztotta köztük a vagyont. Nem sokkal azután a kisebbik fiú összeszedte mindenét, messze vidékre költözött, és ott eltékozolta vagyonát, mert kicsapongó életet élt. [...] Felkerekedett, és elment apjához. Amikor pedig még távol volt, meglátta őt az apja, és megesett a szíve rajta. Odafutott, nyakába borult, és megcsókolta. Fia pedig azt mondta neki: Apám, vétkeztem az ég ellen és teellened, és nem vagyok már méltó arra, hogy fiadnak nevezze. Az apja pedig azt mondta a szolgálóinak: Ide hamar a legszebb ruhát, adjátok fel rá, húzzatok gyűrűt a kezére és sarut a lábára! Hozzatok a hízott borjút, vágjátok le, együnk most és vigadozzunk, mert ez az én fiam meghalt és feltámadt, elveszett és megtaláltatott. És vigadozni kezdtek. A nagyobbik fia pedig a mezőn volt, és amikor hazajött, és közeledett a házhoz, hallotta a zenét és a táncot. Előszólított egy szolgát, és megtudakolta tőle, mi folyik itt. Ő pedig azt mondta neki: Az öcséd jött meg, és apád levágatta a hízott borjút, merthogy egészségben kapta őt vissza. Erre ő megharagudott, és nem akart bemenni. Az apja azért kiment, és kérlelte őt. Ő pedig felelve azt mondta apjának: Íme, mennyi esztendeje szolgálok neked, parancsodat soha meg nem szegtem, és nekem sosem adtál még egy kecskegidát sem, hogy a barátaimmal vigadjak. Amikor pedig ez a fiad megjött, aki paráználkával emésztette föl a vagyonomat, levágattad neki a hizlalt borjút. Ő pedig azt mondta neki: Fiam, te mindenkor velem vagy, és mindenem a tiéd. Vigadnod és örülnöd kellene hát, hogy a te testvéred meghalt és feltámadt, elveszett és megtaláltatott.” (Lk 15,11–13.20–32; lásd még: Lk 15,14–19)

A kérdőívekre válaszolók egyetértettek abban, hogy e példázatban az apa Istent jelképezi, a fiai pedig az embereket, a teremtményeit. A tékozló fiú példázata sokrétű példázat, ugyanazt az élethelyzetet három oldalról mutatja be: az apa, a tékozló öcs és a báty szemszögéből. Az eddigi kérdőíves válaszok alapján az A hitűek válaszai elsősorban a tékozló fiú viselkedésének értelmezésével foglalkoztak, kisebb részben pedig az apa hozzáállását mutatták be. A báty metaforájának elemzésére eddig nincs adatom A hitűektől. Esetleg ez azért alakulhatott így, mivel az A hit számára nehezen észrevehető a báty metaforája. A B értelmezés szerint a báty képe éppen az A hitű emberek elé tart tükröt. Vagyis: a tékozló fiú bátyja az általa várt jutalomért dolgozott, így amikor más (az öccse) jutalmat kapott, neheztelni kezdett az atyjára. Az A hitű embernek értelemszerű, hogy a célja a jutalom, mert úgy gondolja, az nem jár mindenkinek.

A báty a példázatban a B értelmezés szerint egy olyan hívőt ábrázol, aki úgy érzi, hogy muszáj jól teljesítenie, különben Istentől nem kap semmit. Szenved attól, hogy az az elképzelése, hogy atyja elvárása az, hogy minden parancsolatot be kell tudni tartani. És szenved attól, hogy próbálja magát tökéletesnek feltüntetni, mert azt hiszi, csak így lesz méltó a jutalomra (még jobban szenvedhet attól, hogy tudja, hogy nem tökéletes; vagy attól, hogy tévesen elhitte, hogy tökéletes, és így esetleg másokat ítél meg). A példázatbeli báty a legjobban attól szenved, hogy nem azért szolgálja az atyját, mert ezt örömmel teszi, hanem mert kötelezőnek érzi. A példázatban a báty (a B értelmezés szerint) azt ábrázolja, hogy az A hitnek melyek a lelki következményei, vagyis annak a hitnek, hogy Isten számára

nem elfogadható az ember olyannak, amilyen, hanem Isten feltételekhez köti a szeretetét, az elfogadását. „A báty a mindenkori hívőket jelképezi. (...) A példázatban a tékozló fiú megtérése egyszerű ügy. A báty helyzete sokkal problémásabb, összetettebb.” (9. sz. kérdőív)

A B hitben Isten szeretete és a jutalom (az örök élet) feltétel nélküli, minden ember számára adott (jár). Az A hit dőlőföt (önhittséget) és kirekesztést szülhet, mert akinek ez a hite, igyekezhetsz felmutatni magáról, hogy a jutalmat érdemlő csoportba tartozik, és ezt könnyebben fel tudja mutatni, ha másokat a büntetést érdemlőkhöz sorol. Ezenkívül ez a hit sok szorongást is okozhat, mert a hívők félnek, hiszen többnyire érzik, hogy mégsem érdemelnek jutalmat. Valamint sok feddést, egymás bírálgatását is eredményezheti.

A tékozló fiú bátyja nem tud örülni öccse hazatérésének. Ekkor lepleződik le, hogy nincs benne szeretet. (Párhuzam: előfordulhat, hogy egy hívő örül annak, hogy bizonyos emberek nem lesznek a mennyben a hite szerint.) A báty nem érti az atya viselkedését: a tékozló öcs miért kap jutalmat? Az öcs szintén nem érti az atya viselkedését, hiszen várja az általa elképzelt büntetését. A példázat a B hit szerint azt mutatja be, hogy mindkét csoportnak (a vallásos jófiúknak és a tékozló rosszfiúknak is) téves elképzelései vannak Istenről. Az A hitűek a bűnös–nem bűnös csoportokba próbálják meg másokat és önmagukat is sorolni. Isten üzenete egészen más a B hit szerint: mindenki a fia, és csupán egyetlen csoport létezik (lásd még BORBÁS 2013, 165–171. o.).

„Mert azért jött az Emberfia, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett.” (Lk 19,10)

„Mert ki tesz téged különbbé? Mid van, amit nem kaptál volna? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna?” (1Kor 4,7)

Az A hitű válaszokban kiemelődik a példázatból az a mozzanat, hogy a tékozló fiú döntött, és elindult haza – az A hitűek a döntés (a jócselekedetek) szükségességét hangsúlyozzák. „Az ítélettől félhetünk, de nem a félelem fog minket közelebb vinni Istenhez, hanem az őszinte bűnbánat.” (17. sz. kérdőív) „Isten a szeretetét adja mindenkinek, aki kéri.” (10. sz. kérdőív)

A B hitű azt érti a példázatból, hogy Isten mindenkit fiává tesz, akkor is, ha semmi érdeme nincs – tehát nem az érdemeinken múlik az atya (Isten) viszonyulása. Így lesz az A hitű példázátértelmezése teljes ellentéte a B hitűeknek. Az A hitű azt fogja prédikálni az embereknek, hogy dönteniük kell; a B hitű pedig azt, hogy Isten mindenkit szeret, bár arra mindenki egyformán méltatlan (hisz a bátyról is kiderült, hogy csak cselekedeteiben tűnik jónak, a szívében nem volt szeretet). Az egyik kérdőívkitöltő megfogalmazásában ez a példázat a „tékozlóan szerető Atyáról” szól (16. sz. kérdőív). „Az apa nagyon várta, hogy a fia megérthesse, hogy nem haragszik rá.” (15. sz. kérdőív)

Párhuzamok

Képszerűen felvillantok néhány további példázatot, melyeknél szintén jelentősek az értelmezési különbségek. A fentiekhez hasonló bemutatás történik a vámszedő és a farizeus példázatában. A vámszedő tudta, hogy bűnös; a farizeus tudta, hogy a vámszedő bűnös (önmagát pedig jónak tartotta). Valójában mindketten bűnösök. A különbséget az képezi, hogy ezt az egyik csoport tudja magáról, a másik nem (Lk 18,9–14).

A tíz szűz példázatában (Mt 25,1–13) Jézus ismét a fentebb elemzett két csoportot mutatja be (báty–öcs, farizeus–vámszedő). Öt okos és öt balga szűzről beszél a példázat. (Mivel mind a tíz szűz, ez értelmezhető úgy is,

hogy nincs köztük lényegi különbség.) A B hit szerint nem lehet az a példázat megoldása, hogy aki irigy, az üdvözül; aki gonosz, és közömbösen nézi a másik pusztulását, az üdvözül (míg a másik csoport nem). A B hitű szerint mindenki üdvözül, az A hit szerint csak egy kisebb része az emberiségnek. A B hit szerint ez a példázat nem arról szól, hogy Isten csak az emberek felével (tízből öt) megy be a mennybe, hanem arról, hogy az emberek ezt képzelik Istenről. Ahogy fentebb a báty, itt az okos szüzek azok, akik nem veszik észre a szeretetlen viselkedésüket – annyira szeretnének jók lenni, annyira igyekeznek. (Önmagunk gonoszságát projektáljuk Istenre?) A példázat egy mélyebb rétegében feltárható, hogy a lámpára, amellyel kapcsolatban folyik a vita, nincs is szükség, se az olajra, mert éppen azt várják, aki a Fény. Mi tehát a lényegi? Amit az Isten megtesz az emberért, vagy az ember igyekezete? Ki a cselekvő? Ezúttal is ezeken az értelmezési kérdéseken dől el, kinek mit jelent a példázat.

„Mert így szól az én Uram, az Úr: Íme, én magam keresem meg nyájamat, és magam gondoskodom róla. Ahogyan a pásztor utánanéz nyájának, amikor ott áll elszéledt juhai között, úgy gondoskodom nyájamról, és kiszabadítom őket mindenhol, ahová szétszóródtak ama felhős és borús napon.” (Ez 34,11–12)

„Az Úr harcol értetek, ti pedig maradjatok veszteg!” (2Móz 14,14)

„Ha valaki hallja az én beszédemet, és nem tartja meg, én nem ítélem el, mert nem azért jöttem, hogy elítéljem a világot, hanem hogy megmentsem.” (Jn 12,47)

A tíz szűz nagyon összetett példázat, tele szimbólumokkal; Jézus mint lámpa, fény és mint olaj is szerepel benne. A szimbólumokat mindkét hit ugyanúgy értelmezi, mégis más jelentésre jutnak. *A cikk példázatainak fő témája az én észrevételem szerint az, hogy gyakran nem stimmel az emberek elképzelése Istenről.* Ami az érdekes, hogy ezt maguk a hívők igazolhatják vissza éppen azzal, hogy az értelmezések egymástól ennyire eltérőek, akár egymást kizáróak. A szőlőmunkások példázatában azt hitték a munkások, a gazda különbséget tesz a korai és a későbbi munkások között. De nem tette. A tékozló fiú példázatában a báty jutalmat várt, nem kapott; az öcs ellenben büntetést, de nem kapott. A szőlőmunkások példázata végén a gazda (Isten) nyíltan konfrontálódott az emberekkel, megfogalmazta, hogy azért gonoszok a korai munkások, mert nem tetszik nekik Isten jósága.

Az A hit a talentumok példázatát (Mt 25,14–30) is úgy értelmezi, hogy a kapott tehetséggel minél jobb emberre kell válni, azért, hogy „Isten” elfogadjon bennünket. A példázat azonban ismét az emberek istenképéről szól, talán még nyíltabban, mint az előzőek. Kiderül, a szolgálta mit gondol uráról: kemény, igazságtalan, kiszámíthatatlan – akitől félni kell.

„Előjött pedig az is, aki az egy talentumot kapta, és azt mondta: Uram, tudtam, hogy te kemény ember vagy, aki ott is aratsz, ahol nem vetettél, és ott is begyűjtöd a termést, ahol nem plántáltál. Félelmemben azért elmentem, és elástam a te talentumodat a földbe, íme, megvan, ami a tied.” (Mt 25,24–25)

A magvetőhöz hasonló két példázat a mennyről az elrejtett kincs, valamint az igazgyöngy példázata:

„Hasonló a mennyek országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet az ember, ha megtalál, elás, és örömében elmegy, eladja mindenét, amije van, és megveszi azt a szántóföldet.” (Mt 13,44)

„Ismét hasonló a mennyek országa a kereskedőhöz, aki igazgyöngyöket keres. Amikor egy nagy értékű gyöngyre talált, elment, mindenét eladta, és megvásárolta azt.” (Mt 13,45–46)

Ki a példázatok aktív szereplője: az Isten vagy az ember? Az A hit szerint a kincs a Biblia, és aki mindenét eladja/feladja érte, vagyis a tudásért, az a hívő ember. A B hit szerint Isten az, aki mindenét odaadja (Jézust), és a kincs az ember – értünk adta oda mindenét. Ugyanígy a másik példázatban az A hit szerint az ember az, akinek mindent meg kell tennie, mindent fel kell adnia, hogy a gyöngyhöz jusson: a valláshoz, a Bibliához, Jézushoz. A B hit szerint Jézus az, aki az ember után kutat, és aki mindent felad érte. Az értékes gyöngy – maga az emberiség. Ismét teljesen ellentétes a kétféle hitbeli háttérrel rendelkező nézet példázátértelmezése. Az egyik esetben Isten számára az emberek kincsek, akikért maga Isten küzd. A másik esetben az embernek kell küzdenie azért, hogy Isten elfogadjá.

Ha más a példázatok értelmezése, más lesz a gyakorlati életre való következtetés és a saját életre való vonatkoztatás is. „A metafora az a retorikai folyamat, amelynek segítségével megszületik a diskurzus azon képessége, hogy bizonyos fikciók képesek legyenek a valóság újraleírására.” (RICOEUR 2006, 12. o.) [Önreflexió. A szerző nem szeretne volna azt a látszatot kelteni, mintha semlegesen lenne képes bemutatni a témát. A legtöbb olvasó számára világos lehet, hogy mi a cikk szerzőjének a hite. A szerző szerint semmilyen témát nem lehetséges semlegesen bemutatni. A teljes semlegesség illúzió. A modell, amelyben dolgozunk, eleve kijelöli, hogy egy jelenségről mi az elképzelésünk. Inkább csak törekedni lehet a semleges bemutatásra, azonban témafüggő is lehet, hogy ennek elérése mennyire sikerülhet.]

Hivatkozott művek

- BITTNER, Wolfgang 1996. Isten ígéje mint Istenről szóló emberi bizonyágtétel. In: Ulrich Luz (szerk.): *A viszály könyve? Egy Biblia – sokféle értelmezés*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 42–56. o.
- BORBÁS Gabriella Dóra 2013. *A Biblia mint kommunikációs tankönyv*. Vince Kiadó, Budapest.
- BORBÁS Gabriella Dóra 2014. Létezik-e valódi párbeszéd? *Nyelv és Tudomány*, 2014. január 13. <http://www.nyest.hu/hirek/letezik-e-valodi-parbeszed>. (Megtekintés: 2014. október 6.)
- FROELICH, Karlfried 1994. Merre tart a bibliai hermeneutika? In: Fabiny Tibor (szerk.): *Paradigmaváltások a Biblia értelmezésében*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 21–38. o.
- MARGUERAT, Daniel 1996. Az idegen szöveg gazdagsága. In: Ulrich Luz (szerk.): *A viszály könyve? Egy Biblia – sokféle értelmezés*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 13–28. o.
- RICOEUR, Paul 2006. *Az élő metafora*. Osiris, Budapest.
- RICOEUR, Paul 1995. *Bibliai hermeneutika*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest.
- STEINMETZ, C. David 1994. A prekritikai írásmagyarázat elsődlegessége. In: Fabiny Tibor (szerk.): *Paradigmaváltások a Biblia értelmezésében*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 6–20. o.

Borbás Gabriella Dóra általános és alkalmazott nyelvészet szakos diplomát szerzett 1996-ban. Azóta oktat az ELTE Bölcsészettudományi Karán, jelenleg adjunktus az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéken. Történeti nyelvészetből doktorált. Később teológiai és lelkipásztori diplomát szerzett. Ma elsősorban a gyakorlati kommunikációval foglalkozó kérdések érdeklik, például a Biblia kommunikációs közegként való vizsgálata.

